

Икё кўршё пёр чёлхе тупё-ши?

• Фоминсен җемийи.

"Кўл-кўл урла кайақ қавакал, Кўл-кўл урла пулсассан та Тытассам килет. Уй-уй урла пирён тавансем, Уй-уй урла пулсассан та Курассам килет", -

тесе юрланә асаттесемпе асанне-сем, кукассемпе кукамайсем.

Сәмахәма авалхи юрә саврәмәнчен ахальтен пусламарам. Ёлөк халәхра таванләх туйәмө пирөп сирөп пулнә. Пёр йәхри сынсем пёр-пёриншөн кар тәнә, инкек-синкек сиксе тухсан таванне пуләшма сөрле тәрса чупнә. Кўршө-аршә хушшинче те сакнашкалах хутшә-нүсем йөркеләннө. Атте-анне, пичче-аппа инсетре төк пуләшу ыйтма чи малтан пускиле кашнә. "Лайәх кўршө таванран та сывәхрах, хакләрах", - тесе ахальтен каламансөке. Хуйхи-суйхине те, савәнәсөне те унпах пайланә.

Паян вара пачах урәхла үкерчөк куратпәр. "Мәнланнә чәваш чәвашах ситет", - тенө Иван Яковлев. Ют сын телейөшөн пөрле савәнәкана сайра хутра асәрхатән. Таванләх туйәмө те нумай кил-суртра сүнсе пырать. Хәш-пёр кўршө-аршә вара пөрне-пөри пачах та кураймасть.

"Төпренчөкөмсене кам пәхө?"

Нумаях пулмасть "Самрәксен хаҗачөн" редакцине пёр сын шәнкәравларө. Ана ентөшөсен хушшинчи тахсанах амаланнә хирөсү пәшәрхантарать иккен. "Нихәшөн өнне те тәмастпәр, никама хирөс каймастпәр. Пуләшу ыйтсан иккөшө те алә панә, пәрәнса иртмен. Икө кўршө пөр-пөрне "кәшлани" йәләхтарса ситерчө. Уйө те куслә, вәрманө те хәлхаллә. Ялта сапла хирөсө пурәннинө ырламастпәр. Темөн пайлаймастсө. Тархасшән, килсе кайсамәр. Тен, вөсем сынчен ют сын пөлни-курни кәшт та пулин шухәшлаттарө", - терө хайхискер. Ятне ыйтсан: "Эпө усал сунса мар, пуләшу ыйтса шәнкәравларәм", - илтөнчө ләпкән хуравлани.

Аноним каланә адреспа асаннә вырәнә ситрөм. Вәрнар районөнчи пысәках мар Элмен Сунар ялө илемлө тәрәхра ларать. Шәрәх пулнәран хөвелтен пытаннә-ши - урамра утакансене асәрхамарәм. Вөт-шакәр кәна выляса сүретчө, велосипедпа ярәнатчө.

Пёр чөлхе тупайман икө кўршө патне ситрөм. Кил хапхине шаккаса усрәм. Картишөнче сәмрәк хөрарәм си-пуҗ сәватчө. Мөн сәлтавпа ситнине пөлтерсен вәл сәкна ләпкән йышәнчө, каләсәва хутшәнчө. Сәмәл мар хутшәну мөнрен пусланнинө пөлөс килчө.

- Эпө темиҗө сул Мускавра өслөсе пурәнтам. Сәв вәхәтрах таван яла килсе сүрерөм. Сәкәнта сөр туянса пүрт сөклөме пусларәм. Сичө сул иртрө пуль, халө те өссөне туса пөтерейместөп. Мунчана та йөркене көртмелле. Выхәх-чөрлөх усрама та вите купаламалла, - пусларө сәмахне Галина Матвеева. - Сәкәнта төглөннөшөн үкөнме те тиврө. "Лайәх кўршөпе пурәнма кәмәллә", - теҗсө. Кунта вара тавлашмалли тупәнсах тәрать. Пирөн яла килнө чухне асәрхарәр-и: пахчасен хысөпе сул тәршөшөпе тенө пөкех пөренесем выртасөсө. Төпөр купа пирөн ана вөсөнче те пур. Фоминсем пахчара пөве тунә. Сәвна пула хәйсен анкартинө машина-тракторпа түрөх көрейместчөс. Пирөн ана урлә чупатчөс. Сәкәншән вөсөне пөрре мар асәрхаттарма тиврө. Сөмье тирпейлөхө пүрт тасаләхөнчен кәна килмест. Унән урамранах курәнмалла. Вөсен варра вутти-шанки пахча тәршөшөпе выртать.

Матвеевсемпе Фоминсен хуш-

шинче су уйәхөн пусламәшөнче ыгла та хөрү каласу пулнә. Сәвәнтанпа унән вөсө-хөрри курәнман. Уяв кунөсенче Фоминсем пахчара тәрмашнә. Сөр улми лартмашкән көресөпе шәтәксем туса хысәсән хуплакан Кристинәна Галина Матвеева йывәр өслөмелле марри сынчен асәрхаттарнә.

- Аләра ун чухне көсьө телефончө. Тантәшәм шәнкәравланипе, паллах, телефона сүлөрөх сөкленө. Сәкна курнә Алевтина /кўршө хөрарәмө/ өссөне сән үкеретөп тесе шухәшланә. Мана ятләсма пикенчө. Эпө пачах та агла хәтланман, - терө Галина.

Унтан вәл су уйәхөн 9-мөшөнчи хирөсү төлөшпө сыхәннә документсөне кәтартрө. Вөсөне пәхса тухсан сәкна пөлме май килчө. Сәв кун лавка умөнче Матвеева хәйөн "Жигули" машининче ларнә. Ун патне тракторпа аппаланакан кўршө арсынни, Алевтинән мәшәрө, пынә, хирөсөме тытәннә. Анчах икө документа Юрий сәв сапәсу сынчен икө төрлө сьрнә.

- Хәш-пөр самантра та урәлатса сьрса кәтарнә. Төлөнөтөп: опөкәпа попөчителлөх органө тәләх виҗө пөпкөне сәк сөмьене мөнле шанса панә-ха? Хәйсөмпе кәна мар, ял-йышпа каләсмалла, вөсем ытисөмпе мөнле хутшәннинө ыйтса пөлмелле пулнә өнтө малтан. Ачисөне сынсемпе сәмах ваклаттармастсө, ман пата сывәха пыма та ирөк памастсө. Вөсем пур сынчөх усал сәмахсөмпе ятләсәсөсө.

Манән пачах та сапәсә-хирөсө сүрес килмест. Эпө - пөччен хөрарәм. Ывәла пөрремөш упәшкаран суратрәм, унтан уйрәлма тиврө. Хөр пөрчине эпө кунта пурәнма куҗсан "тупрәм". Ачамсөне пөчченөх ура сине тәрататпә. Манпа темөн пулсан төпренчөкөмсөне кам пәхө? - сәмахне вөслөрө Галина Матвеева.

"Ача-пәча

суратаймастәр..."

Матвеевсемпе юнашар Фоминсем пурәнәсөсө. Алевтина Валериановнәпа Юрий Алексөевич сөмье чәмәртани кәсәл 18 сул ситет. Чәрәшкәс Мәрәт пики виҗө ывәллә, тәватә хөрлө сөмьөре кун сүти курнә. Элмен Сунар каччипө Юрий Фоминпа сывәх тус-юлташла 5 сул сүрөнө хысәсән пөрлөшнө. Анчах сәмрәк мәшәра ача суратса үстерме пүрмен.

- Икө хутлә пүрте хәпартнә чухне ял-йыш: "Ача-пәча суратаймастәр. Сәкән пысәкәш сурта кам валли хәпартатәр?" - тесе кўрен-тернөччө. Кил-сурт сәвәрса уқәстенкө чылай пөтрө. Хулари пөр центра төрөслөнме сүреттөмөр. Унта тәрәшакансем пөпкө тытса курас килсен нухрат нумай пухмаллине пөлтерчөс. Тата пирөн өмөт пурнәсланаймастсөне асәрхаттарчөс. Хамәрән. шәпапа сьрлахрамәр, - пөлтерчө кил хуҗи хөрарәмө. - Вәхәт иртсен мәшәрәм ачана опөкәна илөсси сынчен сәмах пусарчө. Куншән савәнтам. Анчах унта та пулин хәшө-пөри: "Ачасөне уқәшән илнө", - тетчө. Вәхәт самай иртрө, сапах унашкәл сәмахлакансем халө те пур.

2004 сул вөсөнчө Фоминсем Калининәри больницәран тәватә султи хөр пөрчине хәйсен хүттинө

илнө. Кристинән ашшө сүк, амәшөнчен правинө туртса илнө. Пөчөксөкер чи малтанах ютшәннә, усал сәмахсөмпе пөркөлөшнө. Ахәртнөх, вөсөне өскөс амәшөнчен илтнө вәл. 2-3 уйәхран сөнө сынсөне "атте-анне" тесе чөнме пусланә.

- Куншән эфир сәв тери савән-тәмәр. Кристина - сөмьери тәват-тәмөш ача. Чи аслипө Альәпа, Вәрнарта өслөсе пурәнәканскөрпө, сыхәнү тытатпәр. Ванәпа Коля әста пурәннинө пөлместпөр, - каләсәва тәсрө Алевтина Валериановна.

Төпөр хөр пөрчине амәшө Мән Турхантө тантәшө патөнчө пәрәхса хәварнә. Опөка органө ун сынчен пөлтерсен Фоминсем Дианәна хәйсөн сөмьинө йышәнма килөшнө. Унчөн маларах Улатәрти ача сүртөнчөн икө сул та тултарман Данила илөс килнө. Халө вөсен, хәйсөм өмөтлөннө пөкех, пысәк та туслә сөмьө. Анчах савәнса пурәнма көвөс чунлә сынсем, кўршө-аршә ирөк памастсө иккен.

- Су уйәхөн 7-мөшөнчө Галя пахчара ачасөмпе пөрле тәрмашнинө сән үкерчө. "Мана опөка органө сирө сыхлама хушнә", - терө мөншөн сапла хәтланни сынчен ыйтсан. Унтан Кристинәна әс пачө: "Ан өслө. Сирөн тар тәкма юрамасть. Эсир кунта хәнари пөк пурәнәтәр". Хәй мана түрккөс сәмахсөм калать, кайран эпө вәрснә тесе сүрет. Пирө сыхлама, пирөн сөмьене көме кам вәл? Унән мөнле ирөк пур? - пәшәрхәнчө кил вучахөн управси. - Хәйөн ачисөне йөркөллө пәхтәр. Мускавра пурәннә чухне ывәлне кукашшөпө кукамәшө пәхса пурәнчөс.

Икө кўршө хушшинчи хирөсү мөнрен пусланнинө ыйтрам.

- Вәл хәй те ас тумасть пулмалла. Пөвөшөн те, анкарти вөсөнчи пөренесөмшөн те мар: Ачасөне, чәнах та, унран пәрәнса иртме хушатпә. Сәв хөрарәмран темөн те көтме пулать. Ытти сынпа вара хөр пөрчисөмпе ывәл сәмәлләнах хутшәнастсө. Пирөн пата вөсен тус-тантәшө тәтәшах көрсө сүрет. Халө төпренчөкөмөрсөм лагерьте, ситөс эрнөре кайса илөпөр. Апла пулин те вөсен юлтәшөсөм пирөн пата килме пәрәхмастсө. Пөрле каләсә, чөй өссө ларатпәр. Көнөкөсөм кәтартма ө компьютерпа выляма ирөк ыйтсан та хирөслөместөп, - чүнне усрө виҗө ача амәшө.

Фоминсем тирпейлө те тәрәшуллә сөмьө пулни аләк умөнчөнөх сисөнчө. Икө хутлә капмар сурт умөнчө илемлө чөкөксөм өшөрөсөсө. Картишөнчө төпренчө-

көсөм валли хитрө лапам туса панә. Хәтлә пүртрө вөренмелли, канмалли көтөссөм хәтөрлөнө. Сывәрмалли пүлөм кашнинөх пур. Вырән таврашөсөне кил вучахөн управси төрлөсө эрөшлөнө. Пәхса тәрәнмалла мар илемлө. Туалетпа ваннәй та пүртрөх. Фоминсем опөкәна илнө виҗө шәпәрлана тәван төпренчөкөсөм пөк пәхнинө каламасәрах туятән, куратән.

Пөр-пөрне килөштерменни, көвөсөсси пурнәсра тәтәшах пулать. Төприсөн чөринчө курайманләх та суралать. "Турә та пурне те тивөсөтереймест", - теҗсө-ха. Сапах туслә пурәннинчөн пахи сүркине манас марчө. Сәкна Элмен Сунарта төплөннө сынсем кәна мар, ытисөм те әнланасса шанас килет. Эпө Матвеевсен өнне те тәмастпә, Фоминсөне те хүтөлөместөп. Сапах сәкна паләртасах килет: пирөн республикәра ашшө-амәшөсөр ситөнөкөн тәләх темөн чухлөх, кашниөх Алевтинәпа Юрий пөк пысәк чөрөллө пулса ют юн чупакан ачана хәйсөн әшшинө парнөлөсен вөсен шучө сахалланөччө. Сөмьөне йышәнсан та вөсөне, өскөс ашшө-амәшө сүмөнчө высәллә-тугәллә кун кунланәскөрсөне, этөм рөтнө көртмө, тәван төпренчөк пөк төрөс-төкөл ситөнтөрмө сәмәл мар. Сәк тивөсө Фоминсем чүна парса, шәпәрлансөмшөн явапләха туйса төглө пурнәсләсөсө.

Елена ТРОФИМОВА.

Фоминсемпе Матвеевсен хушшинчи әнланусәрләха, сивө хутшәнәва кәшт та пулин сирөс тесе ЧР прокурорөн аслә пуләшусипө Альберт Петровпа сыхәнтам. Вәл пөлтернө тәрәх - опөкәпа попөчителлөх органө хәйөн тивөсөсөне пурнәслама - тәләх ачана хәйсөн хүттинө илнө сөмьөне төрөслөмө - никама та хушма пултараймасть.

РФ Граждан кодөксөн 152.1 статиипө килөшүллөн сән үкерчөксөне, видеофайла унта сәнланнә сын ирөк парсан кәна халәхра сарма юрать. Вәл сөре көнө төк унән мәшәрөнчөн, ачисөнчөн ыйтмалла. Сәлтав патшаләх, халәх өссөпө сыхәннә тәк ө сынна ирөклө сүрөмө май пур вырәнсенчө, төрлө мөроприятирө сән үкөрнө пулсан кәна пичөтлөмө юрать. Сәккуна пәссан хур курни кәмәл-сипөт төлөшөнчөн сиенлөннөшөн компенсаци шыраса илө пултарать. Сапах сүлөрөх паләртнә статьяпа килөшүллөн гражданин хәйне сән үкөрттермө чарма пултараймасть.